

LGBT+ ASMENŲ TEISIŲ UŽTIKRINIMAS TARPTAUTINĖSE ŽMOGAUS TEISIŲ INSTITUCIJOSE: EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO IR JUNGTINIŲ TAUTŲ ŽMOGAUS TEISIŲ INSTITUCIJŲ PRAKTIKA

Eitvydas Zurba

Mykolas Romeris universiteto Teisės mokykla
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas
Elektroninis paštas eizurba@stud.mruni.eu

Pateikta 2023 m. kovo 27 d., parengta spaudai 2023 m. gegužės 8 d.

DOI: 10.13165/JUR-23-30-1-03

Santrauka. Straipsnyje analizuojama Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių institucijų (Žmogaus teisių komiteto, Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto, Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto) praktika LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo klausimais. Šiame darbe Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos sistemoje suformuoti standartai lyginami su Jungtinių Tautų sistemoje suformuotais standartais parodant, kad su išimtimis šios dvi tarptautinės teisės sistemos suformavo panašius standartus LGBT+ asmenų teisės į privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą, teisės skleisti informaciją apie LGBT+ ir teisės į LGBT+ asmenų taikius susirinkimus srityse. Straipsnyje analizuojama naujausia praktika šiose srityse brėžiant istorines analogijas ir taip darant pagrįstas prielaidas dėl to, kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių institucijų praktika galėtų vystytis toliau.

Reikšminiai žodžiai: LGBT+, privataus gyvenimo apsauga, lyties teisinis pripažinimas, saviraiškos laisvė, asociacijos laisvė.

Įvadas

LGBT+¹ asmenų teisių užtikrinimas šiuo metu yra viena iš daugiausia diskusijų keliančių žmogaus teisių temų tiek Lietuvoje, tiek ir tarptautiniu mastu.

Bendrai, priklausomai nuo tyrimo, **LGBT+ populiacija** pagal santykį su visa tam tikros teritorijos populiacija apytiksliai svyruoja nuo 5 iki 12 proc., apie 1 proc. populiacijos sudaro translyčiai asmenys^{2, 3}. Vieną didžiausių apklausų Europoje atliko Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA), kurios imtis – beveik 140 000 atsakymų iš LGBT+ asmenų. Šios apklausos duomenimis, Europos Sąjungos (toliau – ES) lygmeniu 42 proc. LGBT+ asmenų teigė patyrę **diskriminaciją**⁴ per pastutinius dvylika mėnesių (Lietuvoje – 55 proc.). Mokykloje ES lygmeniu 46 proc. LGBT+ asmenų patyrė patyčias (Lietuvoje – 47 proc.)⁵. ES lygmeniu 11 proc. LGBT+ asmenų teigė patyrę fizinį ar seksualinį **smurtą** dėl savo tapatybės per pastaruosius penkerius metus (Lietuvoje – 12 proc.)⁶. LGBT+ asmenų vidutiniškai pasitenkinimą savo gyvenimu įvertino 6,4 balo (Lietuvoje – 5,9 balo)⁷. Bendrojoje Lietuvos populiacijoje pasitenkinimas gyvenimu vertinamas vidutiniškai 7 balais⁸.

Akivaizdu, kad valstybėms nacionaliniu mastu nesprenžiant LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo iššūkių ar juos sprenžiant nepakankamai, tai lemia mažesnę LGBT+

-
- 1 Straipsnyje „LGBT+“ sąvoka vartojama įvairių seksualinių orientacijų ir lyties tapatybių asmenų grupei įvardyti. Santrumpos raidės reiškia lesbietes, gėjus, biseksualius ir translyčius asmenis. Pliuso simbolis (+) reiškia nebaigtinį tapatybių spektrą. Žr., *inter alia*, „LGBT+“, Europos Taryba, žiūrėta 2023 m. kovo 8 d., <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/lgbt->.
  - 2 Translytis (angl. *trans*) – asmuo, kurio lytis skiriasi nuo lyties, priskirtos gimimo metu, ir skėtinė sąvoka skirtingoms *trans* patirtims ir tapatybėms apibūdinti. Žr., Romas Zabarauskas ir Samanta Mituzaitė, *Lietuva atsiskleidžia: 99 LGBT istorijos* (Vilnius: Naratyvas, 2016), 245; FRA, *A long way to go for LGBT equality* (Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020), 9, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf.
  - 3 „LGBT Demographic Data Interactive“, The Williams Institute, UCLA School of Law, žiūrėta 2023 m. sausio 7 d., <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/visualization/lgbt-stats/?topic=LGBT#>; Office for National Statistics, *Gender identity, England and Wales: Census 2021* (2023), 2, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/genderidentity/bulletins/genderidentityenglandandwales/census2021/pdf>; Office for National Statistics, *Sexual orientation, England and Wales: Census 2021* (2023), 2, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/genderidentity/bulletins/genderidentityenglandandwales/census2021/pdf>.
  - 4 Aštuoniose gyvenimo srityse: ieškant darbo, darbe, ieškant būsto, gaunant sveikatos ar socialines paslaugas, mokykloje ar universitete, kavinėje, bare ar klube, parduotuvėje, pateikiant savo asmens tapatybės dokumentą, kuriame nurodoma lytis.
  - 5 FRA, *op. cit.*, 6, 57.
  - 6 FRA, *op. cit.*, 6.
  - 7 „LGBTI Survey Data Explorer“, FRA, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=71160>.
  - 8 „Quality of life indicators – overall experience of life“, Eurostat, žiūrėta 2023 m. kovo 8 d., https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quality_of_life_indicators_-_overall_experience_of_life.

asmenų pasitenkinimą savo gyvenimu, diskriminacijos ir smurto apraiškas, be to, žmogaus teisių ribojimų atvejais nemažai individualių kreipimusi LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo tema pasiekia tarptautines žmogaus teisių institucijas, o tai lemia didesnę šių institucijų apkrovą. Taip pat verta akcentuoti ir tai, kad asmenų pradedami procesai tarptautinėse žmogaus teisių institucijose suteikia šioms institucijoms galimybę aiškinti atitinkamas tarptautinių sutarčių nuostatas LGBT+ asmenų atžvilgiu.

Jungtinių Tautų (toliau – JT) žmogaus teisių institucijos, formuodamos savo praktiką, taip pat turi galimybę naudotis periodinės peržiūros mechanizmais, t. y. kai valstybės, ratifikavusios tam tikrą tarptautinę sutartį, periodiškai pateikia tarptautinės sutarties įgyvendinimo ataskaitą, o priežiūrą atliekantis komitetas suformuoja savo nuomonę ir pateikia rekomendacijas ateinančiam periodui.

Šio straipsnio tikslas – pateikti Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių institucijų suformuotų standartų LGBT+ asmenų teisių srityje apžvalgą (privataus ir šeimos gyvenimo apsauga, išskyrus tėvų ir vaikų santykių apsauga, teisė skleisti informaciją ir susirinkimų laisvė). Tyrimo objektas – EŽTT praktika LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo klausimais (išskyrus praktiką migracijos ir prieglobsčio bei tėvų ir vaikų santykių klausimais) iki 2023 m. vasario mėnesio ir JT Žmogaus teisių komiteto (toliau – CCPR), Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto (toliau – CESCR), Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto (toliau – CEDAW) praktika nuo 2021 m. sausio 1 d. iki 2023 m. vasario mėnesio (šių komitetų baigiamosios pastabos). Pasirinktu laikotarpiu egzistuoja vos keli JT žmogaus teisių institucijų sprendimai dėl individualių komunikatų aktualia tema (be to, dauguma prieš Rusiją, kurios periodinė ataskaita taip pat nagrinėta), todėl pasirinkta nagrinėti šių komitetų baigiamąsias pastabas, kurios parodo platesnę konkrečios valstybės žmogaus teisių situaciją. Be to, svarbu turėti omenyje, kad sprendimuose dėl individualių komunikatų taip pat pateikiamos rekomendacijos, neretai analogiškos baigiamosioms pastaboms su papildomais pastebėjimais dėl individualaus asmens situacijos.

Straipsnio tikslui pasiekti taikomi dokumentų analizės ir lyginamasis metodai. JT žmogaus teisių institucijų praktikos analizei ir susistemimui autorius sudarė ir naudojo lyginamąjį įrankį, naudota *Microsoft Excel* programinė įranga. JT žmogaus teisių institucijų paieškai naudota JT sutarčių institucijų duomenų bazė. EŽTT praktikos paieškai ir analizei naudota HUDOC duomenų bazė.

Šių institucijų formuojamą praktiką pasirinkta analizuoti dėl dviejų pagrindinių priežasčių: 1) JT žmogaus teisių institucijos savo esme reprezentuoja pasaulinę teisinę žmogaus teisių sistemą, prie kurios yra prisijungęs itin didelis kiekis valstybių, o prie Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ŽTK) yra prisijungusios beveik visos Europos valstybės; 2) aktualu lyginti Europos (regioninėje) teisinėje sistemoje ir JT (pasaulinėje) teisinėje sistemoje formuojamus žmogaus teisių standartus. Konkrečiai JT sistemoje pasirinkta analizuoti CCPR, CESCR ir CEDAW praktiką atsižvelgiant į tai, kad šių komitetų prižiūrimos tarptautinės sutartys turi gaudžiausias sąsajas su LGBT+ asmenų teisių užtikrinimu.

EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų praktikos analizė leidžia daryti pagrįstas

išvadas dėl to, kokius teisinius pokyčius valstybės narės (tarp jų ir Lietuva), kurios yra ratifikavusios atitinkamas tarptautines sutartis, turi atlikti, kad atitiktų šių institucijų suformuotus standartus LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo srityje. Teoriniame lygmenyje tai svarbu sisteminant žinias apie skirtingų tarptautinių (sutarčių priežiūros) institucijų praktiką ir nustatant jų praktikos pažangos lygį, o praktiniame lygmenyje – ir atsižvelgiant į tai, ar valstybės, kurios yra ratifikavusios kelias panašias tarptautines sutartis, neturi skirtingų pareigų (pvz., Europos valstybėms ratifikavus ŽTK ir Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą (toliau – TPPTP) ar Amerikos žemyno valstybei ratifikavus Amerikos žmogaus teisių konvenciją ir TPPTP).

Šiame straipsnyje analizuojama naujausia praktika, įskaitant 2023 m. EŽTT sprendimus LGBT+ bylose ir 2022–2023 m. JT žmogaus teisių institucijų praktiką. Išanalizavus kitus mokslinius darbus pabrėžtina, kad Lietuvoje įprastai yra apsiribojama tik Europos konteksto analize – EŽTT praktika, ES teisėje egzistuojančiais reikalavimais dėl LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo⁹, tačiau būtina turėti omenyje, kad ES yra ekonominė sąjunga, tad žmogaus teisių užtikrinimas ES pirmiausia grindžiamas ekonominiais motyvais (pvz., laisvu asmenų judėjimu ES) ir aktualus tik tais atvejais, kai ES teisė yra taikytina apskritai.

Atskirai paminėtina D. Petrėnaitės disertacija „Teisės į lytinį identitetą pripažinimo perspektyvos ir lyties keitimo teisinio reguliavimo problematika“, kurioje aptariama teisės į privatų gyvenimą dalis, susijusi su translyčių asmenų teisėmis¹⁰ ir pateikiama svarbi Europos Sąjungos Teisingumo Teismo vienodo požiūrio į moteris ir vyrus principo taikymo, EŽTT ir nacionalinių teismų praktikos analizė lyties keitimo bylose, plačiai nagrinėjama lytinio identiteto samprata, kuri svarbi ir šio straipsnio pagrindui, tačiau D. Petrėnaitės darbe atskirai nėra nagrinėjama CCPR, CESCR ir CEDAW praktika. Taip pat paminėtina ir L. Vaigės disertacija „Cross-border recognition of formalized same-sex relationships in Europe“, kurioje analizuojamas tos pačios lyties šeimų santykių, turinčių tarptautinį elementą, pripažinimas. Tarptautiniuose mokslininkų darbuose retai aptinkama EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų praktikos lyginamoji analizė. Iš pastarųjų 5 metų darbų LBGT+ srityje paminėtinas I. Burn straipsnis „Not All Laws are Created Equal: Legal Differences in State Non-Discrimination Laws and the Impact of LGBT Employment Protections“¹¹, kuriame analizuojama nediskriminavimo teisės ekonominė įtaka, William N. Eskridge ir Robin Fretwell Wilson knyga „Religious Freedom, LGBT Rights, and the Prospects for Common Ground“¹², taip pat Piotr Godzisz

9 Agnė Limantė, „Stiprėjantis tos pačios lyties asmenų šeiminių santykių teisinis pripažinimas Europoje“, *Teisės problemos* 97, 1 (2019): 21–46.

10 Daiva Petrėnaitė, „Teisės į lytinį identitetą pripažinimo perspektyvos ir lyties keitimo teisinio reguliavimo problematika“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio Universitetas, 2021).

11 Ian Burn, „Not All Laws Are Created Equal: Legal Differences in State Non-Discrimination Laws and the Impact of LGBT Employment Protections“, *Journal of Labor Research* 39, 4 (2018): 462–497.

12 William N. Eskridge ir Robin Fretwell Wilson, *Religious Freedom, LGBT Rights, and the Prospects for Common Ground* (Cambridge University Press, 2019).

ir Richard C. M. Mole straipsnis „To Geneva and Back: Externalising Anti-LGBT Hate Crime as a Policy Issue“¹³, kuriame analizuojamas nevyriausybiinių organizacijų ir tarptautinių organizacijų santykis ir įtaka nacionalinei teisei, tačiau šiuose darbuose taip pat neatsispindi EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų praktikos lyginamoji analizė.

1. LGBT+ asmenų privataus ir šeimos gyvenimo apsauga

Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą yra daug asmens gyvenimo aspektų apimanti žmogaus teisė. Ši teisė pagal EŽTT praktiką apima tiek neigiamas, tiek ir pozityvias valstybių pareigas. Nors ŽTK 8 straipsnis pirmiausia yra skirtas apsaugoti asmenis nuo nepagrįsto valstybės kišimosi į privatų ir (ar) šeimos gyvenimą, tačiau kai kuriais atvejais jis gali būti taikomas ir santykiams tarp privačių asmenų¹⁴, pvz., kai kuriais atvejais valstybėms kyla tam tikros pareigos priimti teisinį reglamentavimą.

LGBT+ asmenų atžvilgiu ši teisė pirmiausia svarbi dėl asmenų galimybių užmegzti ir vystyti santykius su kitais asmenimis, dėl šių santykių teisinės apsaugos ir teisinio pripažinimo. Translyčių asmenų atžvilgiu ši teisė pirmiausia pasireiškia taip pat kaip lytinės tapatybės teisinė apsauga ir teisinis pripažinimas.

Istoriškai dėl seniau egzistavusio suvokimo, kad neheteroseksualumas yra iškrypimas ir (ar) psichinė liga¹⁵, tokie santykiai buvo kriminalizuojami. Tai aktualu akcentuoti, nes, LGBT+ asmenų teisių duomenų bazės *Equaldex* duomenimis, kriminalizavimas Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose vis dar yra paplitęs, pvz., tokie baudžiamieji įstatymai vis dar egzistuoja Saudo Arabijoje, Irane, Sudane, įskaitant mirties ar laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes¹⁶.

EŽTT 1981 m. suformavo praktiką, kad tos pačios lyties porų santykiai negali būti laikomi nusikalstama veika, nes tai pažeidžia ŽTK 8 straipsnį – teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą. Svarbu pabrėžti, kad byloje *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę* (sprendimas priimtas plenarinėje sesijoje) EŽTT ŽTK 8 straipsnio pažeidimą konstatavo vien dėl kriminalizavimo egzistavimo, pareiškėjas pats nebuvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Šioje byloje nagrinėta situacija, kai Jungtinėje Karalystėje (toliau – JK) buvo kriminalizuoti tam tikri seksualiniai veiksmai, į kurių apibrėžtį

13 Piotr Godzisz ir Richard C. M. Mole, „To Geneva and Back: Externalising Anti-LGBT Hate Crime as a Policy Issue“, *The International Journal of Human Rights* 27, 4 (2023): 710–733.

14 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. liepos 21 d. sprendimas byloje *Oliari ir kiti prieš Italiją*, pareiškimo Nr. 18766/11, 36030/11“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-156265%22%5D%7D>, § 159.

15 Pvz., Pasaulio sveikatos organizacija potraukė tai pačiai lyčiai iš psichinių sutrikimų sąrašo išbraukė 1990 m. Žr., „17 May: International Day Against Homophobia and Transphobia“, Europos Sąjungos Taryba, žiūrėta 2022 m. gruodžio 31 d., <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library-blog/posts/17-may-international-day-against-homophobia-and-transphobia>.

16 *Equaldex* – LGBT+ teisių užtikrinimo duomenų bazė, paremta informacijos surinkimu iš vietos LGBT+ aktyvistų. Žr., „LGBT Equality Index“, *Equaldex*, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., <https://www.equaldex.com/equality-index>.

Pavyzdžiui, išnagrinęš Etiopijos periodinę ataskaitą, CCPR išreiškė nepritarimą „homoseksualumo ir kitų nepadorių poelgių“ kriminalizavimui nurodydamas, kad tai pažeidžia teisę į privatumą ir diskriminacijos draudimą, kurie yra įtvirtinti TPPTP. CCPR šioje situacijoje taip pat nebuvo įtikintas Etiopijos paaiškinimų, kad aktualios teisės normos nėra taikomos praktikoje²⁴. Taigi, CCPR iš esmės seka ta pačia logikos linija kaip ir EŽTT, kad vien tokio baudžiamojo įstatymo egzistavimas yra teisės į privatumą pažeidimas.

Apžvelgiant LGBT+ asmenų privataus ir šeimos gyvenimo aktualius apsaugos aspektus, būtina kalbėti apie valstybių pareigą užtikrinti teisinį tos pačios lyties šeimų pripažinimą, atsižvelgiant į šių šeimų analogiškus poreikius, lyginant su kitomis poromis dėl jų santykių apsaugos ir naudojimosi tam tikromis privilegijomis, kai valstybė pripažįsta tarpusavio santykius (pvz., priimant su sveikata susijusius sprendimus, kai vienas iš partnerių to padaryti negali savarankiškai, ar sprendžiant paveldėjimo klausimus). *Equaldex* duomenimis, didesnė pažanga šioje srityje egzistuoja Europoje ir abiejuose Amerikos žemynuose (pvz., tos pačios lyties santuokos įteisintos Jungtinėje Amerikos Valstijose, Kanadoje, Brazilijoje, Argentinoje, Ispanijoje, Prancūzijoje). Akcentuotina, kad tokios valstybės kaip, pvz., Ukraina, Rusija, Mongolija, Indonezija, Gana, nepripažįsta tos pačios lyties porų santykių jokia forma²⁵.

EŽTT praktika pradėta formuoti byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*, kurioje buvo pripažinta, kad Graikija, nacionalinėje teisėje įtvirtindama civilinės partnerystės institutą tik skirtingų lyčių porų santykių teisiniu pripažinimu, diskriminavo²⁶ tos pačios lyties poras (sprendimas priimtas Didžiojoje kolegijoje).

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šioje byloje pareiškėjai neprašė EŽTT vertinti bendrinės Graikijos pareigos įtvirtinti tos pačios lyties šeimų teisinį pripažinimą savo nacionalinėje teisėje, bet buvo kvestionuojamas konkretus civilinės partnerystės įstatymas, kuris, pareiškėjų teigimu, juos diskriminavo.

EŽTT pasitelkdamas galimos diskriminacijos byloms būdingą vertinimą, kai pareiškėjų situacija lyginama su analogiškoje situacijoje esančių asmenų situacija (šiuo atveju – skirtingų lyčių porų), nurodė, kad byloje nagrinėjamas įstatymas sukūrė tokią situaciją, kai skirtingos poros vertinamos skirtingai. Toliau pereita prie teisėto tikslo ir proporcingumo vertinimo. Graikija byloje rėmėsi dviem teisėto tikslo argumentais. Pirmasis – kad tos pačios lyties porų partnerystės reglamentavimas jiems sukurtų papildomas teises ir pareigas (pvz., dėl nuosavybės, finansinių santykių, paveldėjimo ir kt.), o, anot Graikijos vyriausybės, tai gali būti sureguliuota kitais būdais,

24 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the second periodic report of Ethiopia* (2022, Nr. CCPR/C/ETH/CO/2), § 12.

25 *Equaldex*, *supra note*, 16.

26 Pastebėtina, kad ŽTK 14 straipsnis nėra savarankiškas, jis turi būti taikomas kartu su kitomis ŽTK įtvirtintomis teisėmis (straipsniais). Žr., pvz., „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*, pareiškimo Nr. 29381/09 32684/09“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?%7B%22itemid%22%3A%22001-128294%22%7D>, § 72.

pvz., sutartimis. Ir, antra, pats partnerystės įstatymas buvo sukurtas tam, kad padėtų apsaugoti ne santuokoje gimusius vaikus, saugant tėvus, kurie vaikus augina vieni, ir, bendrai, sustiprinti „tradicinės“ šeimos ir santuokos institutus.

Šioje byloje svarbu tai, kad EŽTT, atmesdamas pirmąjį Graikijos vyriausybės argumentą, akcentavo, kad kaip ir kitos poros, tos pačios lyties šeimos gali sudaryti tvarius ir ilgalaikius santykius, dėl ko tos pačios lyties šeimoms kyla iš esmės tie patys poreikiai kaip ir kitoms poroms. Taigi, poroms aktualus ir šių santykių valstybės pripažinimas.

Antrojo argumento atveju EŽTT priėmė šį Graikijos vyriausybės argumentą ir pripažino jį tinkamu, tačiau buvo vertinamas proporcingumas. Čia išskirtinas itin svarbus aspektas – EŽTT sprendime pasisakė, kad kai valstybėms suteikiama diskrecijos teisė yra siaura, kaip yra atvejais dėl skirtingo elgesio dėl asmens lyties ar seksualinės orientacijos, valstybės turi parodyti ne tik tai, kad pasirinkta priemonė buvo tinkama tikslui pasiekti, tačiau ir įrodyti, kad tikslo pasiekimui buvo būtina išskirti tam tikrą visuomenės grupę (šiuo atveju – netaikyti teisės normų tos pačios lyties šeimoms). Vis dėlto EŽTT įvertino, kad toks reglamentavimas nėra proporcingas dėl šių priežasčių: Graikijos civilinės partnerystės reglamentavimas apėmė platesnę imtį teisinių santykių nei tik susijusių su vaikais ir galėjo būti taikomas ir poroms, kurios vaikų neturi, taip pat tos pačios lyties šeimos neturėjo jokios kitos galimybės užsitiškinti savo santykių teisinį pripažinimą (skirtingų lyčių poroms tokia galimybė sudaryta per santuoką ir *de facto* gyvenimo kartu teisės normas). Be to, EŽTT atsižvelgė į tuo metu pradėjusį ryškėti Europinį konsensuą tarp valstybių dėl tos pačios lyties šeimų teisinio pripažinimo.

Įdomu tai, kad EŽTT jau tuo metu savo sprendime nurodė, kad ir Lietuvoje egzistuojantis teisinis reglamentavimas dėl partnerystės šiuo atžvilgiu yra tapatus Graikijai²⁷, taigi – diskriminuojantis. Toks reglamentavimas nuo 2000 m. yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, kuriame taip pat nustatyta, kad partnerystės institutą turėtų reglamentuoti atskiras įstatymas²⁸, tačiau jis nėra priimtas iki šiol.

Kita kertinė EŽTT byla – *Oliari ir kiti prieš Italiją*. Sprendimas šioje byloje nuo sprendimo byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją* skiriasi tuo, kad Italija neturėjo jokio nacionalinės teisės instituto, kuris leistų garantuoti tos pačios lyties šeimų santykių teisinį pripažinimą. Byloje *Oliari ir kiti prieš Italiją* EŽTT praktikoje aiškiai įtvirtinta pozityvi valstybių pareiga nustatyti nacionalinės teisės institutus, leidžiančius teisiškai pripažinti (saugoti) tos pačios lyties šeimų santykius net ir tuo atveju, kai visuomenėje egzistuoja tam tikra priešprieša. EŽTT, nagrinėdamas šią bylą, rėmėsi savo esme tapačiais argumentais kaip ir *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją* byloje, ir nurodė, kad skirtingų lyčių poros turi analogiškus poreikius kitoms poroms dėl teisinio

27 EŽTT, *supra note*, 26: § 26, 75, 80–92.

28 „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

santykių pripažinimo²⁹. Tokia EŽTT argumentacija gali būti suprantama kaip vienas iš pavyzdžių, kai ŽTK taikoma taip, kad saugotų mažumų teises, kai kuriais atvejais net ir esant neigiamai (kitokiai) daugumos nuomonei visuomenėje.

Šią logiką EŽTT savo praktikoje išlaiko iki šiol, pvz., EŽTT byloje *Fedotova ir kiti prieš Rusiją* 2023 m. priėmė sprendimą, kuriame taip pat nustatė ŽTK 8 straipsnio pažeidimą nepaisydamas to, kad Rusijos vyriausybė tos pačios lyties santykių nepripažinimą bandė grįsti daugumos neigiama nuomone visuomenėje, taip pat visuomenėje vyraujančiomis vadinamosiomis tradicinėmis vertybėmis, kvestionavo galimybę EŽTT aiškinti ŽTK kaip gyvą instrumentą, kvestionavo egzistuojantį valstybių konsensusą dėl tos pačios lyties porų pripažinimo ir pan. Šioje byloje dar kartą akcentuota valstybių pozityvi pareiga įtvirtinti teisinį reglamentavimą, kuris sudarytų prielaidas teisiniams tos pačios lyties šeimų pripažinimui (sprendimas priimtas Didžiosios kolegijos)³⁰.

Šioje srityje taip pat svarbu suprasti, kad šiuo metu EŽTT praktikoje suformuotas standartas reiškia būtinybę tos pačios lyties porų teisiniams santykių pripažinimui, tačiau tai nereiškia, kad valstybės privalo leisti tos pačios lyties poroms sudaryti santuokas³¹. Taigi, valstybės šiuo metu turi galimybę rinktis kaip (kokia forma) yra pripažįstami tos pačios lyties porų santykiai, tačiau jos neturi diskrecijos apskritai tokių santykių nepripažinti.

Savo praktikoje būtinybę užtikrinti tos pačios lyties porų santykių teisinį pripažinimą yra suformavę CCPR³², CEDAW³³ – šie komitetai tos pačios lyties šeimų santykių pripažinimą traktuoja kaip diskriminacijos aspektą. Aktualu paminėti, kad, kitaip nei EŽTT praktikoje dėl tos pačios lyties porų santykių teisinio pripažino, CCPR ir CEDAW dokumentuose galima aptikti rekomendacijų užtikrinti galimybę tos pačios lyties poroms susituokti³⁴. CESCPR praktikoje galima aptikti rekomendacijas suvienodinti tos pačios lyties porų partnerystės instituto ir skirtingų lyčių porų santuokos

29 EŽTT, *supra note*, 14: § 165–187.

30 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2023 m. sausio 17 d. sprendimas byloje *Fedotova ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 40792/10, 30538/14, 43439/14“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-222750%22%5D%7D>}, § 09–118, 166–226.

31 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 30141/04“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 21 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%222870457%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%222001-99605%22%5D%7D>}, § 49–64.

32 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the fourth periodic report of the Plurinational State of Bolivia* (2022, Nr. CCPR/C/BOL/CO/4), § 12–13.

33 Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW), *Concluding observations on the seventh periodic report of the Plurinational State of Bolivia* (2022, Nr. CEDAW/C/BOL/CO/7), § 39.

34 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the seventh periodic report of Japan* (2022, Nr. CCPR/C/JP/CO/7), § 11; Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW), *Concluding observations on the ninth periodic report of Honduras* (2022, Nr. CEDAW/C/LTU/CO/6), § 48–49.

teisinį statusą³⁵. Taigi santuokų srityje egzistuoja akivaizdus skirtumas tarp EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų praktikų. Žinoma, EŽTT praktika nesuponuoja draudimo užtikrinti aukštesnių standartų, tad bendrai tai reiškia ne teisinių sistemų nesuderinamumą, o ateityje prognozuotiną progresą šioje srityje, kai vis daugiau valstybių įteisins galimybę tos pačios lyties šeimoms sudaryti santuokas ar bent suvienodins partnerystės ir santuokos institutų suteikiamas garantijas poroms.

Aiški praktika tarptautinių žmogaus teisių institucijų suformuota ir lyties teisinio pripažinimo pasikeitus lytį atvejais. EŽTT su šiuo klausimu pirmąkart susidūrė 1986 m. byloje *Rees prieš JK*. Šioje byloje pareiškėjas skundėsi, kad JK nesuteikė viso teisinio jo lyties (tapatybės) pripažinimo ir tai jam trukdė visiškai integruotis į visuomenę. Tuo metu EŽTT pasisakė, kad ŽTK 8 straipsnis nebuvo pažeistas, ir būtų reikalavęs esminių nacionalinės teisinės sistemos pokyčių, nors pripažino, kad situacija turi būti ir toliau stebima, atsižvelgiant į mokslo ir visuomenės pokyčius, taip pat į tai, kad Europinis konsensusas dar nebuvo pasiektas (sprendimas priimtas plenarinėje sesijoje)³⁶.

EŽTT savo praktiką pakeitė 2002 m., priėmus sprendimą byloje *Christine Goodwin prieš JK*, aiškiai akcentuojant vykstančius pokyčius tarptautiniu mastu dėl transseksualių asmenų lyties (tapatybės) pripažinimo visuomenėje ir teisinio lyties pripažinimo po medicininių intervencijų siekiant pakeisti lytį (sprendimas priimtas Didžiosios kolegijos). Šioje byloje EŽTT pasisakė, kad valstybės turi pozityvias pareigas, kylančias iš ŽTK 8 straipsnio, pripažinti asmenų lytį (lyties tapatybę) po lyties pakeitimo, nes tai daro įtaką privačiam asmens gyvenimui, pvz., socialinės apsaugos srityje, kur nuo lyties priklauso tam tikros socialinės garantijos. Nors EŽTT pripažino, kad jo sprendimas paveiks įvairias valstybės valdymo sritis (gimimų registrą, šeimos teisę, paveldėjimą, baudžiamąją teisę ir kt.), tačiau neišvengė pateisinamų argumentų dėl to, kaip pakeistos lyties pripažinimas galėtų neproporcingai apriboti kitų asmenų teises ar toks ribojimas translyčių asmenų atžvilgiu galėtų turėti savyje kitokią viešąją interesą ir dėl to būtų pateisinamas. Nagrinėdamas šią bylą EŽTT išskyrė itin aktualų aspektą dėl mažumų teisių užtikrinimo – galima pagrįstai tikėtis, kad visuomenė toleruos tam tikrą nepatogumo lygį siekdama užtikrinti, kad kiti visuomenės nariai galėtų gyventi oriai ir pagal savo lyties tapatybę, dėl kurios šie asmenys susiduria su asmeniniais iššūkiais³⁷. Panašūs sprendimai EŽTT praktikoje buvo priimti ir vėlesnė-

35 Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas (CESCR), *Concluding observations on the third periodic report of Czechia* (2022, Nr. E/C.12/CZE/CO/3), § 13.

36 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1986 m. spalio 17 d. sprendimas byloje *Rees prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 9532/81“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. lapkričio 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22docnumber%22:%5B%222695441%22%22%22itemid%22:%5B%222001-57564%22%22%22%7D>], § 34–47.

37 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 28957/95“, HUDOC, žiūrėta 2022 m. lapkričio 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2228957/95%22%22%22itemid%22:%5B%222001-60596%22%22%22%7D>], § 71, 76, 81–93.

se bylose prieš kitas valstybes, pvz., Vokietiją (2003 m.), Lietuvą (2007 m.), Turkiją (2015 m.).³⁸

Svarbu pabrėžti, kad naujausioje EŽTT praktikoje šiuo klausimu yra suformuotas aiškus standartas, kad valstybės turi pozityvią pareigą pripažinti asmens lyties tapatybę ir be reikalavimo atlikti tam tikrus medicininius veiksmus (pvz., atlikti lyties keitimo operaciją ar sterilizaciją)³⁹. Panašią praktiką galime aptikti CEDAW dokumentuose, kuriuose pasisakoma, kad nebūtinos intervencijos į asmens kūną neturėtų būti atliekamos⁴⁰.

Teisinio transseksualių asmenų lyties (tapatybės) pripažinimo iš valstybių reikalauja ir JT žmogaus teisių institucijos: CCPR⁴¹, CEDAW⁴², CESC. Pz., išnagrinėjęs Azerbaidžano atskaitą, CESC rekomendavo valstybei užtikrinti efektyvią lyties teisinio pripažinimo procedūrą nepaisant to, ar asmuo naudojo medicininės intervencijos lyties pakeitimui ar ne⁴³. Jokių esminių skirtumų su EŽTT suformuotais standartais čia nėra pagrindo įžvelgti.

Tai aktualu ir Lietuvai – Civiliniame kodekse įtvirtintas teisinis reglamentavimas leidžia medicininiu būdu pasikeisti lytį nesusituokusiam pilnamečiam asmeniui, tačiau įstatymas, kuris reglamentuotų tokią procedūrą, iki šiol nėra priimtas.

Nacionaliniame kontekste svarbu atkreipti dėmesį ir į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimą, kuriame nagrinėta situacija,

-
- 38 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Van Kück prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 35968/97“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-61142%22>], § 73–86; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. rugsėjo 11 d. sprendimas byloje *L. prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 27527/03“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22appno%22:%2227527/03%22,%22itemid%22:%22001-82243%22>], § 56–60; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. kovo 10 d. sprendimas byloje *Y. Y. prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 14793/08“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-153134%22>], § 100–122.
- 39 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. kovo 10 d. sprendimas byloje *A.P., Garçon ir Nicot prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 79885/12, 52471/13, 52596/13“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22fulltext%22:%22%22CASE%20OF%20A.P.,%20GAR%C3%87ON%20AND%20NICOT%20v.%20FRANCE%22%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-172913%22>], § 116–135; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2022 m. gruodžio 1 d. sprendimas byloje *A.D. ir kiti prieš Sakartvelą*, pareiškimo Nr. 57864/17, 79087/17, 55353/19“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. sausio 22 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:%22001-221237%22>], § 69–76.
- 40 Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW), *Concluding observations on the eighth periodic report of Finland* (2022, Nr. CEDAW/C/FIN/CO/8), § 21–22.
- 41 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *supra note*, 32: § 10–11; Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the fourth periodic report of Hong Kong, China* (2022, Nr. CCPR/C/CHN-HKG/CO/4), § 10–11.
- 42 Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW), *Concluding observations on the seventh periodic report of Armenia* (2022, Nr. CEDAW/C/ARM/CO/7), § 49–50.
- 43 Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas (CESCR), *Concluding observations on the fourth periodic report of Azerbaijan* (2021, Nr. E/C.12/AZE/CO/4), § 18–19.

kai nebuvo išduotas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje Baltarusijos piliečiui, kuris sudarė santuoką Danijoje su tos pačios lyties Lietuvos Respublikos piliečiu. Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra puiki iliustracija dėl ES ir tarptautinės teisės įtakos nacionaliniams teismams. Konstitucinis Teismas, remdamasis ir plačiai analizuodamas ES teisę ir EŽTT praktiką (pvz., bylose *Schalk ir Kopf prieš Austriją*, *Hämäläinen prieš Suomiją*, *Orlandi ir kiti prieš Italiją*) akcentavo kelis itin reikšmingus aspektus, kurie, manytina, taps pagrindu toliau vystyti konstitucinę jurisprudenciją LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo srityje ateityje. Pirmiausia, priminta, kad konstitucinė šeimos samprata yra platesnė nei santuokos samprata, taip pat pasisakyta, kad „kitaip nei konstitucinė santuokos samprata, konstitucinė šeimos samprata, be kita ko, yra neutrali lyties požiūriu. Pagal Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalis, aiškinamas kartu su Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintu asmenų lygybės principu ir diskriminacijos draudimu, yra saugomos ir ginamos visos šeimos, atitinkančios konstitucinę šeimos sampratą, pagrįstą nuolatinio ar ilgalaikio pobūdžio šeimos narių santykių turiniu, t. y. grindžiamą šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas.“⁴⁴

Antra, Konstitucinis Teismas aiškiai nurodė, kad „viena iš pagal Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamo diskriminavimo formų yra žmogaus teisių varžymas dėl jo lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos, kuris kartu laikytinas ir žmogaus orumo žeminimu“⁴⁵. Taigi, priėmus šį Konstitucinio Teismo nutarimą Lietuvos teisinė sistemoje, konstituciniame lygmenyje, aiškiai galima išskirti diskriminacijos draudimą lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos pagrindu.

Ir trečia, Konstitucinis Teismas turėjo galimybę dar kartą savo praktikoje akcentuoti Konstitucijos kaip antimajoritarinio akto reikšmę, panašiai kaip tą daro ir EŽTT savo praktikoje aiškindamas ŽTK kaip demokratijos sergėtojo reikšmę. Minėtame nutarime teigiama, kad „demokratinėje teisinėje valstybėje tam tikru laikotarpiu vyraujančios daugumos visuomenės narių nuostatos ar stereotipai negali būti konstituciškai pateisinamu pagrindu, remiantis konstituciškai svarbiais tikslais, *inter alia* viešąja tvarka, diskriminuoti asmenis vien dėl jų lytinės tapatybės ir (ar) seksualinės orientacijos“.⁴⁶ Pateikęs aktualius išaiškinimus šiame nutarime Konstitucinis Teismas atitinkamų Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų nepripažino kaip prieštaraujančių Konstitucijai⁴⁷, tačiau sudarė sąlygas tinkamai aiškinti šio įstatymo nuostatos tos pačios lyties šeimų atžvilgiu, atsižvelgiant į Konstitucijos imperatyvus ir aktualias ES ir tarptautinės teisės nuostatas.

44 „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimas“, TAR, 2019-01-11, Nr. 439.

45 *Ibid.*

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*

Grįžtant prie EŽTT praktikos taip pat svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad beveik visa šiuo metu egzistuojanti EŽTT praktika lyties (tapatybės) srityje paremta transseksualių asmenų patirtimis ir, įprastai, poreikiu pakeisti savo lytį, pvz., iš moteriškos lyties į vyrišką lytį, tačiau ji iš esmės mažai apima nebinarinių⁴⁸, interseksualių asmenų patirtis, kuriems lyties keitimas gali būti nepriimtinas ir (ar) neaktualus, tačiau vis tiek aktualus teisinis lyties tapatybės pripažinimas.

EŽTT pirmąkart su interseksualių asmenų teisių užtikrinimo problematika, kai byla nagrinėta iš esmės, susidūrė 2023 m. byloje *Y prieš Prancūziją*. Šioje byloje EŽTT pasisakė, kad šiuo metu neegzistuoja Europinis konsensusas dėl trečiosios lyties teisinio pripažinimo, todėl šiuo metu valstybės vis dar gali reguliuoti šią sritį pagal savo diskreciją, atsižvelgdamos į nacionalinį kontekstą, kaip greitai ir kokia apimtimi jos turi galimybę užtikrinti interseksualių asmenų teises⁴⁹. Akivaizdu, kad nors EŽTT ir nepripažino ŽTK įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo, tačiau pasiliko laisvę prie šio klausimo grįžti ateityje, kaip tai buvo padaryta translyčių asmenų byloje formuojant praktiką dėl pakeistos lyties teisinio pripažinimo, kai bus labiau priartėta prie Europinio konsensuso.

Kita vertus, JT žmogaus teisių institucijų dokumentuose esama aiškiau suformuotų standartų interseksualių vaikų atveju, pvz., CCPR aiškiai pasisako, kad medicininė intervencija interseksualių vaikų atžvilgiu be jų laisvo ir informuoto sutikimo turi būti uždrausta, išskyrus atvejus, kai tokia intervencija yra objektyviai būtina dėl medicininių priežasčių ir atitinka geriausius vaiko interesus⁵⁰. Analogiškos pozicijos laikosi CESCR ir CEDAW⁵¹.

Kaip ir dėl tos pačios lyties santuokų, galima kelti prielaidą, kad ateityje EŽTT praktika panašės į JT žmogaus teisių institucijų praktiką interseksualių asmenų teisių užtikrinimo srityje, ypač turint omenyje, kad EŽTT aiškiai paliko galimybę grįžti prie šio klausimo ateityje.

EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų praktika jau šiuo metu yra aiški tos pačios lyties asmenų santykių nekriminalizavimo, tos pačios lyties šeimų teisinio pripažinimo ir lyties tapatybės (translyčių asmenų) teisinio pripažinimo klausimais, t. y. valstybės neturėtų kriminalizuoti tos pačios lyties asmenų santykių, valstybės turi pozityvią pareigą pripažinti tos pačios lyties šeimą ir pripažinti asmens lyties tapa-

48 Nebinarinis asmuo (angl. *non-binary*) – ši sąvoka nurodo tapatybę arba skirtingas tapatybes, kurios neatitinka dvinarės vyro ir moters lyčių sistemos. Žr., Zabarauskas ir Mitzuzaitė, *supra note*, 2: 244.

49 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2023 m. sausio 31 d. sprendimas byloje *Y prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 76888/17“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22item%22:%5B%22001-222780%22%5D%7D>].

50 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the fifth periodic report of Ireland* (2023, Nr. CCPR/C/IRL/CO/5), § 20.

51 Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the fourth periodic report of Luxembourg* (2022, Nr. E/C.12/LUX/CO/4), § 36–37; Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW), *supra note*, 40: § 21–22.

tybę, kai asmuo pakeičia lytį. Nors svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, pagal EŽTT praktiką, reguliuojant tos pačios lyties šeimų santykių pripažinimą valstybės turi tam tikrą laisvę – EŽTT nereikalauja įteisinti tos pačios lyties santuokų ir leidžia valstybėms pasirinkti, kaip teisinis pripažinimas užtikrinamas. Išsiaiškinta, kad nagrinėjamu laikotarpiu JT žmogaus teisių institucijos savo praktikoje tiesiogiai pasisako apie interseksualių asmenų apsaugą ir tiesiogiai rekomenduoja valstybėms tos pačios lyties porų santuokų įteisinimą.

2. Teisė skleisti informaciją apie LGBT+

Dėl tam tikrų pažiūrų ir neigiamų nuostatų kai kuriose valstybėse, įskaitant ir Lietuvą⁵², buvo priimti vadinamieji gėjų propagandos draudimo įstatymai, t. y. įstatymai, kuriais vienokiu ar kitokiu būdu uždrausta ar apribota galimybė skleisti informaciją apie neheteroseksualią orientaciją, įskaitant tos pačios lyties porų santykius, ir (ar) lyties tapatybę, neretai remiantis tam tikrų vertybių apsauga visuomenėje ir viešojoje erdvėje ar nepilnamečių interesų apsauga. Tarptautinės LGBT+ asmenų nevyriausybinių organizacijos *ILGA-Europe* ir *Equaldex* duomenimis, tokie ribojimai egzistuoja, pvz., Rusijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Turkijoje, Kinijoje, Saudo Arabijoje, Egipte, Libijoje ir kt.⁵³

EŽTT tokio pobūdžio įstatymus traktuoja kaip saviraiškos laisvės pažeidimus, sykiu taikydamas ir apsaugos nuo diskriminacijos nuostatas. EŽTT tokią praktiką suformavo byloje *Bayev ir kiti prieš Rusiją*, kurioje nagrinėtas Rusijoje tuo metu egzistavęs reglamentavimas, kuris draudė skleisti informaciją apie homoseksualumą ir „netradicinius“ seksualinius santykius nepilnamečiams. Šis reglamentavimas buvo taikomas itin plačiai, trukdė LGBT+ asmenims ir jų organizacijoms vykdyti advokacines veiklas ir reikalavo nuolatinio žinojimo, ar skleidžiant informaciją aplinkui nėra nepilnamečių. Už šio įstatymo pažeidimą buvo taikomos administracinės sankcijos, todėl saviraiškos laisvės ribojimo faktas net nebuvo kvestionuotas.

Itin svarbu, kad EŽTT byloje atmetė Rusijos vyriausybės argumentus dėl neigiamo visuomenės (tiek religingos, tiek nereligingos jos dalies) požiūrio į vadinamąsias netradicines šeimas ir pripažino, kad egzistuoja europinis konsensusas dėl galimybės LGBT+ asmenims savo tapatybę reikšti viešai, be to, aiškiai pasisakyta, kad didelė dalis LGBT+ asmenų aiškiai reiškia palaikymą tokioms bendražmogiškoms vertybėms kaip šeiminiis gyvenimas ir jo apsauga. Buvo atmetas ir Rusijos vyriausybės argumentas, kad informacija apie LGBT+ asmenis ir jų tapatybę kažkoku būdu galėtų neigiamai veikti nepilnamečius. EŽTT neradus jokio pagrįsto pateisinamo tikslo tokiam ribojimui ir pasisakius, kad kai kuriais atvejais toks reglamentavimas gali turėti

52 Turimas omenyje Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.

53 „Rainbow Europe“, ILGA-Europe, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., <https://www.rainbow-europe.org/Equaldex>, *supra note*, 21.

ir neigiamą (atvirkštinį) efektą, EŽTT pripažino, kad buvo pažeistas ŽTK 10 straipsnis tiek atskirai, tiek ir kartu su ŽTK 14 straipsniu⁵⁴.

Ankstesnėje byloje, *Kaos GL prieš Turkiją*, EŽTT suformavo praktiką ir dėl bendresnio pobūdžio teisės aktų taikymo LGBT+ tematikos leidiniams. Byloje pareiškėja skundėsi, kad jos išleisti leidiniai, kuriuose buvo pornografijos elementų, buvo Turkijos institucijų konfiskuoti ir grąžinti tik po 5 metų remiantis visuomenės moralės apsauga. Nors EŽTT pripažino, kad visuomenės moralės ir nepilnamečių interesų apsauga yra pateisinamas tikslas, kad tam tikri leidinio elementai gali įžeisti tam tikrą visuomenės dalį, nėra pagrįsta riboti visos visuomenės prieigą prie tokio ledinio. Be to, Turkija nebandė taikyti mažiau ribojančių prevencinių priemonių (pvz., riboti pardavimų amžių ar parduoti leidinį perspėjančioje pakuotėje). Todėl EŽTT nustatė, kad buvo pažeistas ŽTK 10 straipsnis⁵⁵.

Ši praktika EŽTT dar kartą buvo patvirtinta ir 2023 m. paskelbtame sprendime byloje *Macatė prieš Lietuvą*, kurioje nagrinėta situacija, kai laikinai buvo apribotas vaikų pasakų knygos, kurioje vaizduoti tos pačios lyties poros santykiai, platinimas, o vėliau knyga buvo platinama paženklus ją kaip galinčią daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams.

Minimame Didžiosios kolegijos sprendime EŽTT pasisakė, kad aktualios Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (toliau – Nepilnamečių apsaugos įstatymas) nuostatos vienas iš tikslų buvo sumenkinti tos pačios lyties porų santykius skirtingų lyčių porų santykių atžvilgiu ir būtent ši įstatymo nuostata buvo taikoma tiek pareiškėjos atžvilgiu, tiek ir kitais atvejais, išimtinai tik dėl LGBT+ temų sklaidos ribojimų. Todėl toks reglamentavimas, net ir susijęs su vaikų literatūra, pripažintas diskriminuojančiu ir negalimu, taigi ir nedarančiu neigiamo poveikio nepilnamečiams⁵⁶.

Atsižvelgiant į Lietuvos nacionalinį kontekstą svarbu paminėti tai, kad atsižvelgiant į jau aptartą Konstitucinio Teismo 2019 m. sausio 11 d. nutarimą ir ankstesnę Konstitucinio Teismo jurisprudenciją dėl konstitucinės šeimos sąvokos⁵⁷, bent teoriškai Nepilnamečių apsaugos įstatymo nuostatos LGBT+ leidinių atžvilgiu neturėtų būti taikomos diskriminuojančiais motyvais, tačiau praktikoje tokia rizika išlieka tol, kol nuostata įstatyme lieka galiojanti.

54 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Bayev ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 67667/09, 44092/12, 56717/12“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-174422%22%5D%7D>}, § 61–67, 74–92.

55 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *Kaos GL prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 4982/07“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-168765%22%5D%7D>}, § 46–63.

56 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2023 m. sausio 23 d. sprendimas byloje *Macatė prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 61435/19“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., https://hudoc.echr.coe.int/eng#_Toc124870940_178-183_189-197_201-203_214-216.

57 Turima omenyje, pvz., „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2011-09-30, Nr. 118-5564.

Iš minėtos EŽTT praktikos matyti, kad EŽTT yra suformavęs aiškias teisės skleisti informaciją apie LGBT+ gaires. Nors kai kuriais atvejais ribojimai yra galimi (pvz., kai LGBT+ tematikos leidiniai turi pornografijos elementų), šie ribojimai turėtų būti proporcingi ir individualizuoti – neribojant visos visuomenės prieigos prie tam tikros informacijos ir pasirenkant mažiausiai informacijos sklaidos teisę ribojančias priemones, leidžiančias pasiekti tikslą. Papildomai, svarbu tai, kad informacijos, kuri neturi įrodyto neigiamo poveikio nepilnamečiams, pvz., bendrinė informacija apie seksualinę orientaciją ar vaikų knygos su LGBT+ tematikos elementais, sklaida neturėtų būti ribojama, nes skatina diskusijas visuomenėje ir padeda visuomenės nariams būti informuotiems apie aktualias temas. Taigi, kai tam tikra informacija neturi pornografijos elementų, valstybių diskrecijos teisė yra itin siaura.

Panašią praktiką formuoja ir JT žmogaus teisių institucijos. CCPR savo rekomendacijoje Rusijai išreiškė susirūpinimą dėl Rusijoje taikomo teisinio reglamentavimo, kuris draudžia skleisti informaciją, kuri „neigia šeimos vertybes“ ir „reklamuoja netradicines seksualines orientacijas“. CCPR rekomendavo tokių įstatymų iš viso panaikinti⁵⁸. Panašios praktikos laikosi ir CESC, kuris reagavo neigiamai dėl Gvatemaloje svarstyto įstatymo dėl draudimo skleisti informaciją apie lyties tapatybę⁵⁹.

CCPR nagrinėdamas valstybių ataskaitas nurodo, kad bet koks saviraiškos laisvės ribojimas, įskaitant ir apriškas, kai valstybės riboja LGBT+ asmenų saviraiškos laisvę, turi atitikti TPPTP 19 straipsnio 3 dalies nuostatas, t. y. ribojimai leidžiami „kitų asmenų teisėms ir reputacijai gerbti“ ir „valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai ar dorovei apsaugoti“⁶⁰.

Akivaizdu, kad tarptautinė teisė jau šiuo metu reikalauja užtikrinti, kad laisvė skleisti informaciją LGBT+ temomis nebūtų ribojama diskriminaciniais motyvais. Tiek EŽTT, tiek ir JT komitetų praktika yra panaši – tam tikri teisės skleisti informaciją ribojimai yra galimi, tačiau taikomos priemonės turi būti proporcingos siekiamam tikslui. Saviraiškos laisvės užtikrinimas ne tik nekenkia kitoms visuomenės vertybėms, tačiau ir skatina diskusijas ir visuomenės pažangą LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo atžvilgiu. Akcentuotina, kad Lietuvoje egzistuojantis reglamentavimas dėl LGBT+ turinio ribojimo Nepilnamečių apsaugos įstatyme turėtų būti panaikintas siekiant užkirsti kelią galimiems LGBT+ asmenų teisių pažeidimams ateityje.

58 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the eighth periodic report of the Russian Federation* (2022, Nr. CCPR/C/RUS/CO/8), § 12–13.

59 Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas (CESCR), *Concluding observations on the fourth periodic report of Guatemala* (2022, Nr. CCPR/C/RUS/CO/8), § 18–19; „Guatemala: Anti-Trans Bill Threatens Rights“, *Human Rights Watch*, 2022 m. sausio 24 d., <https://www.hrw.org/news/2022/01/24/guatemala-anti-trans-bill-threatens-rights>.

60 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the fourth periodic report of Kenya* (2021, Nr. CCPR/C/KEN/CO/4), § 42–43.

3. LGBT+ asmenų susirinkimų laisvė

LGBT+ asmenims susirinkimų laisvė yra itin svarbi – galimybė susirinkti leidžia megzti pažintis, atstovauti savo interesams ir įgyvendinti savo teises. Dėl tam tikrų renginių istorinės ir dabartinės svarbos skatinant teisių užtikrinimo pažangą⁶¹, LGBT+ asmenys ir nevyriausybinės organizacijos tradiciškai organizuoja renginius – eitynes, festivalius ir kt., siekdami atkreipti dėmesį į LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo iššūkius ir burti bendruomenę. Tačiau, kaip ir saviraiškos laisvės atveju, susirinkimų laisvė dėl išankstinių nuostatų prieš LGBT+ asmenis ne visada užtikrinama. *ILGA-Europe* duomenimis, iššūkių organizuoti renginius egzistuoja, pvz., Rusijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Turkijoje, Rumunijoje, Baltarusijoje ir kt.⁶²

Aktualūs standartai EŽTT praktikoje buvo suformuoti keliose bylose. Byloje *Bączkowski ir kiti prieš Lenkiją* pareiškėjai siekė organizuoti renginį, skirtą atkreipti dėmesį į iššūkius, su kuriais susiduria įvairios visuomenės mažumų grupės, įskaitant ir LGBT+ asmenis. Renginys buvo organizuojamas, nors galutinis nacionalinių institucijų sprendimas dėl renginio leidimo nebuvo priimtas. Šioje byloje EŽTT akcentavo ŽTK kaip demokratijos saugotojo vaidmenį ir atkreipė dėmesį į tai, kad demokratinėje visuomenėje kai kuriais atvejais individo interesams gali būti netekiamas prioritetas palyginti su daugumos interesais. Vis dėlto demokratija nereiškia, kad daugumos nuomonė visada turi būti iškelta į viršų – reikia balanso, kuris užtikrintų sąžiningą elgesį su visuomenės mažumomis.

Šios bylos sprendime EŽTT išvystė praktiką, kad svarbu, jog valstybės užtikrintų greitą ir teisėtą sprendimų priėmimą dėl leidimų susirinkimams, nes ilgas prašymo nagrinėjimas gali turėti atšalimo (angl. *chilling*) efektą dėl noro rengti atitinkamą renginį ir jame dalyvauti. Žinoma, toks leidimas turi būti išduotas dar iki renginio ir skundai, jei tokių yra, taip pat išnagrinėjami iki renginio. Tai svarbu ir dėl apsaugos nuo agresyvių asmenų, kuri būtų taikoma, jei leidimas būtų gautas, ir kuri turi esminį poveikį asmenų dalyvavimui renginyje.

EŽTT šioje byloje turėjo galimybę nagrinėti situaciją, kai politiko žinioje esančios institucijos neišdavė leidimo renginiui, o pats politikas (Varšuvos meras) neigiamai viešai pasisakė apie organizuojamą renginį ir ketinimus neišduoti leidimo jį organizuoti. EŽTT pasisakė, kad tokio pobūdžio politiniai pareiškimai valstybės tarnautojų gali būti suprasti kaip instrukcijos dėl priimamų sprendimų, todėl pagrįsta laikyti, kad mero nuomonė galėjo paveikti sprendimų priėmimo procesus, todėl EŽTT nutatė ŽTK 11 straipsnio ir 14 straipsnio pažeidimus⁶³.

61 Turima omenyje, pvz., *Stonewall* riaušės ir po jų vykę protestai. Žr., „Stonewall Riots“, History, žiūrėta 2023 m. vasario 6 d., <https://www.history.com/topics/gay-rights/the-stonewall-riots>.

62 ILGA-Europe, *supra note*, 50.

63 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. gegužės 3 d. sprendimas byloje *Bączkowski ir kiti prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 1543/06“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%221543/06%22\],%22itemid%22:\[%22001-80464%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%221543/06%22],%22itemid%22:[%22001-80464%22]}), § 61–73, 93–101.

Ši byla svarbi suvokiant EŽTT logiką susirinkimų laisvės ribojimo bylose, kai tai kartu susiję ir su mažumų teisių įgyvendinimu. EŽTT šioje byloje išdėstė ŽTK taikymo demokratinius pamatus, pasisakė apie galimą neigiamą politinę įtaką sprendimų priėmimui dėl susirinkimų laisvės įgyvendinimo, taip pat turėjo galimybę vystyti praktiką procedūriniais susirinkimų laisvės klausimais.

Toliau praktiką EŽTT vystė byloje *Alekseyev prieš Rusiją*, kurioje Rusijos institucijos *pride* renginių ribojimus (leidimų neišdavimą 3 metus iš eilės) grindė dalyvių saugumu ir visuomenės moralės apsauga. Šiuo atveju EŽTT pažymėjo, kad egzistuoja pozityvi valstybės pareiga atlikti išsamų rizikos įvertinimą ir apsaugoti renginio dalyvius nuo smurto, taip suteikiant galimybę taikiai rinktis ir reikšti savo idėjas atsižvelgiant į objektyvias galimybes, realią galimą grėsmę ir saugumo situaciją. Grasinimai iš įvairių visuomenės grupių smurtu prieš renginio dalyvius nėra pagrįstas pagrindas riboti atitinkamos visuomenės dalies susirinkimų laisvę – valstybė turėtų imtis priemonių prieš grąsinimus skleidžiančią pusę.

Taip pat kaip ir anksčiau aptartais atvejais dėl saviraiškos laisvės buvo atmetas ir byloje Rusijos vyriausybės naudotas visuomenės moralės apsaugos argumentas. Itin svarbu, kad EŽTT šiame sprendime suformavo aiškią praktiką, kad, priimant sprendimus dėl tokio tipo renginių, privalo būti vadovaujamas objektyviais faktais, o ne bendra visuomenės (daugumos) nuomone ir (ar) institucijų atstovų požiūriu, kuris gali būti grįstas išankstinėmis nuostatomis. Apskritai, mažumų teisių įgyvendinimas remiantis visuomenės daugumos nuomone neatitinka ŽTK dvasios. Be to, nors Rusijos vyriausybė teigė, kad šiuo klausimu nėra europinio sutarimo ir bandė remtis plačia diskrecijos teise, EŽTT atmetė šį argumentą aiškiai nurodydamas, kad *pride* renginiai yra plačiai paplitę visoje Europoje ir egzistuoja aiškus sutarimas tarp valstybių, kad tokie renginiai gali būti organizuojami laisvai. EŽTT byloje pripažino, kad buvo pažeistas ŽTK 11 straipsnis tiek savarankiškai, tiek ir kartu su ŽTK 14 straipsniu⁶⁴. Ši EŽTT praktika vėliau patvirtinta ir kitose bylose, pvz., prieš Moldovą, Sakartvelą ir panašiose bylose prieš Rusiją⁶⁵.

Panašią praktiką formuoja ir JT žmogaus teisių institucijos. Pavyzdžiui, svarstydamas Rusijos ataskaitą CCPR išreiškė susirūpinimą dėl LGBT+ asmenų patiriamo smurto, priekabiavimo ir šių asmenų organizacijų veiklos ribojimo, taip pat pasisakė,

64 „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. spalio 21 d. sprendimas byloje *Alekseyev prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 4916/07, 25924/08, 14599/09“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%224916%2F07%22%2C%2225924%2F08%22%2C%2214599%2F09%22%2C%2222001-101257%22%22%7D>], § 71–88, 109–110.

65 *Inter alia*, „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. birželio 12 d. sprendimas byloje *Genderdoc-M prieš Moldovą*, pareiškimo Nr. 9106/06“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-111394%22%22%7D>]; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje *Identoba ir kiti prieš Sakartvelą*, pareiškimo Nr. 73235/12“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-154400%22%22%7D>]; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. gegužės 12 d. sprendimas byloje *Alekseyev ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 14988/09, ir kt.“, HUDOC, žiūrėta 2023 m. vasario 1 d., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-187903%22%22%7D>].

kad Rusija privalo užtikrinti LGBT+ asmenims teisę į taikius susirinkimus. Rekomendacijose atkreiptas dėmesys į institucionalizuotą diskriminaciją ir stigmą⁶⁶, kuri lemia neigiamus institucijų sprendimus LGBT+ asmenų atžvilgiu. Pabrėžiama, kad Rusija nevykdama savo pozityvių pareigų nesudaro sąlygų LGBT+ asmenų apsaugai nuo priekabiavimo ir smurto⁶⁷.

Analogiškai, CCPR, teikdamas rekomendacijas Sakartvelui, o CEDAW, teikdamas rekomendacijas Armėnijai, akcentavo pozityvių pareigų užtikrinimą įgyvendinant taikių susirinkimų apsaugą, įskaitant apsaugą nuo pavojaus, bauginimo, priekabiavimo ir išpuolių⁶⁸.

Natūralu, kad EŽTT savo praktikoje yra suformavęs detalesnius standartus dėl procedūrinių susirinkimų laisvės aspektų, tačiau be detalumo didelio skirtumo tarp EŽTT praktikos ir JT komitetų rekomendacijų nėra – visos institucijos reikalauja užtikrinti galimybę LGBT+ asmenims pasinaudoti susirinkimų laisve. Valstybės privalo ne tik susilaikyti nuo nepagrįsto kišimosi, tačiau ir įgyvendinti savo pozityvias pareigas – pirmiausia, saugoti asmenis, kurie įgyvendina savo teisę, nuo smurto ir diskriminacijos apraiškų. Priimant sprendimus dėl galimybės organizuoti renginius turi būti taikomi nediskriminaciniai motyvai ir atliekamas realus rizikos vertinimas.

Išvados

1. EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų (CCPR, CESCR ir CEDAW) formuojami LGBT+ asmenų teisių užtikrinimo standartai teisės į privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą, teisės skleisti informaciją apie LGBT+ ir teisės į LGBT+ asmenų taikius susirinkimus srityse iš esmės sutampa ir sudaro sąlygas valstybėms atsižvelgiant į šių institucijų praktiką bei teikiamas rekomendacijas formuoti nacionalinius teisinius institutus, skirtus užtikrinti diskriminacijos apraiškų mažėjimą LGBT+ asmenų atžvilgiu skirtingose gyvenimo srityse.
2. EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijos reikalauja valstybių teisiškai pripažinti tos pačios lyties poras ir asmenų lytį po lyties keitimo. Nei viena iš šių teisių sistemų netoleruoja tos pačios lyties porų santykių kriminalizavimo. Aktualu pastebėti, kad EŽTT suformuotoje praktikoje valstybės turi mažos apimties diskreciją dėl tos pačios lyties šeimų santykio pripažinimo, tačiau valstybės gali pasirinkti kaip šie santykiai yra pripažįstami (pvz., civilinė partnerystė, santuoka ar kt.). Tos pačios lyties santuokų pripažinimo EŽTT suformuota praktika šiuo metu nereikalauja, jei tos pačios lyties šeimos savo santykius gali įteisinti kitu būdu.

66 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *supra note*, 55: § 12–13.

67 *Ibid.*

68 Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas (CCPR), *Concluding observations on the fifth periodic report of Georgia* (2022, Nr. CCPR/C/GEO/CO/5), § 45–46; Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (CEDAW), *supra note*, 42: § 50.

3. JT žmogaus teisių institucijos savo praktikoje yra daugiau pažengusios formuodamos standartus dėl interseksualių asmenų teisinės apsaugos, taip pat JT žmogaus teisių institucijos, kitaip nei EŽTT, tiesiogiai pasisako už tos pačios lyties porų santuokų įteisinimą.
4. EŽTT praktika šio straipsnio analizuotais atvejais valstybėms sukuria pozityvias pareigas, kurių laikymasis turi būti užtikrintas. Kitaip valstybės narės gali neatsižvelgti į JT žmogaus teisių institucijų teikiamas rekomendacijas, nes jų įgyvendinimas yra daugiau geros valios veiksmas ir siekis nei realias teisinės pasekmės turinti situacija.
5. Lietuvai, įgyvendinančiai šiuos tarptautinius įsipareigojimus, taip pat egzistuoja pareiga įtvirtinti nacionalinius teisės institutus dėl tos pačios lyties šeimų teisinio pripažinimo ir užtikrinti galimybę asmenims pasikeisti lytį, o po lyties pakeitimo – pripažinti asmenų lytį, su kuria jie save tapatina.
6. LGBT+ asmenų ir LGBT+ organizacijų saviraiškos laisvė neturi būti ribojama diskriminacinių motyvų. Nei EŽTT, nei JT žmogaus teisių institucijos netoleruoja valstybių įstatymų, kurie diskriminaciniais motyvais riboja informacijos LGBT+ temomis sklaidą. Net ir naudojantis retomis išimtimis, kai ribojimai leidžiami, valstybės turi pasirinkti proporcingas, mažiausiai ribojančias priemones. Atitinkamai Lietuvoje turi būti keičiamos ir Nepilnamečių apsaugos įstatymo nuostatos užkertant kelią galimiems LGBT+ asmenų teisių pažeidimams.
7. Vadovaudamosi EŽTT ir JT žmogaus teisių institucijų praktika, valstybės turi pareigą užtikrinti LGBT+ asmenų teisę rinktis į taikius susirinkimus. Valstybės turi pozityvią pareigą tinkamai ir laiku apsvarstyti galimybę rengti tokius renginius, išduoti jiems leidimus ir užtikrinti šiuose renginiuose dalyvaujančių asmenų apsaugą net ir tais atvejais, kai visuomenėje egzistuoja tam tikras pasipriešinimas, kuris negali būti pagrindas riboti pasirinkimo teisę.

ENSURING THE RIGHTS OF LGBT+ PERSONS IN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS INSTITUTIONS: THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND UNITED NATIONS HUMAN RIGHTS INSTITUTIONS

Eitvydas Zurba

Mykolas Romeris University, Lithuania

***Summary.** This article analyzes the practice of the European Court of Human Rights and the United Nations human rights institutions: the Human Rights Committee (CCPR); the Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR); and*

the Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW) regarding the rights of LGBT+ persons. The review compares the standards formed in the framework of the European Convention on Human Rights with the standards formed in the United Nations system, showing that, with exceptions, these two international legal systems have formed similar standards for the right to the protection of private and family life, the right to disseminate information about LGBT+ topics, and the right to peaceful gatherings of LGBT+ individuals. The article analyzes the latest practice in these areas, drawing historical analogies and thereby making reasonable assumptions about how the practice of the European Court of Human Rights and the United Nations human rights institutions could develop in the future.

Keywords: LGBT+, protection of private life, legal gender recognition, freedom of expression, freedom of association.

Eitvydas Zurba, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė viešoji teisė, žmogaus teisės.

Eitvydas Zurba, PhD candidate at the Institute of International and European Union Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: public international law, human rights.